
**Роман Хаджикосев, *Пътуващият българин*.
Благоевград, УИ „Неофит Рилски“, 2014.**

Докато четях „Пътуващият българин“ на Роман Хаджикосев, на няколко пъти се сещах за Хаджи Смион, колоритния герой от Вазовите „Чичовци“, който е вещь в българската история, която познава „само чрез песента „Поискал гордий Никифор“. По отношение на българската пътеписна литература повечето българи сме подобни на Хаджи Смион, познаваме я чрез пътеписа на Алеко „До Чикаго и назад“. Уверено развиваме тези за консервативния българин, привързан не към пътя, а към мястото, цитираме концепцията на Георги Гачев за „котловинността на българската литература“ и, разбира се, намираме произведения, с която да я докажем.

Роман Хаджикосев е намерил произведения, чрез които доказва обратното: че българите пътуват и нямат нищо против пътуването да бъде сюжет и тема на техни текстове – художествени или не дотам. „Пътуващият българин“ е антология от 24 текста, писани в периода 1891 – 1940 г. Антологията е предшествана от солидна като обем (63 страници) и провокативно-аргументирана (като дух) студия. От нея се разбира защо заглавието е „Пътуващият българин“, а не например „Непознати и познати български пътеписи“. Защото обединяващият център не е жанров, а тематичен и антропологичен – темата за пътуването и българина, който усеща и описва тръпката от него. Такъв подход е позволил на Роман Хаджикосев да обедини различни по жанр и по художествена ценност текстове: типични пътеписи, откъси от разкази и романи, пътни бележки, нещо като туристически справочници и гидове, очерци, пътеписен феялетон, че дори и примери за разчистването на лични сметки под формата на пътни бележки („В трена“ на Яворов и „Наш човек в Париж“ на Ана Карима). Във въвеждащата студия авторът очертава границите на поджанровете на пътеписната литература (пътеписен разказ, пътеписна новела, пътеписен роман, пътеписен репортаж и нещо като пътеписен епос в стихове, прозиращ в опитите на Бачо Киро да опише пътуванията си до Влашко).

Двадесет и четирите текста, попаднали в „Пътуващият българин“, са крайният резултат от труден подбор – Роман Хаджикосев със сигурност е прочел много повече истории на пътуващи българи. Видно е и усилието му, успешно

мисля си, да мотивира подбора. Когато става въпрос за пътешественическа литература, няма как единствен критерий да бъде художествеността. Не по-малко важни са прагматиката, социалния смисъл, психологията на творчеството (или само писането). Роман Хаджикосев предлага систематизиране на текстовете в антологията на основата на четири маркера: авантюристични текстове, емигрантска литература, туристически пътеписи и художествени текстове. Схемата на стр. 33 показва съотношението на тези маркери в текстове на пътуващи българи. Очертават се мотивите на пътуващия българин, които моделират – тематично и жанрово – текстовете: стремеж към непознатото (авантюра), търсене на по-добър живот (социална емигрантска литература), описание на чужд и смятан за по-добър политически и социален модел (политически очерк), помощ за бъдещите пътешественици или пък предупреждение да не се пътува и т.н.

Роман Хаджикосев започва студията си с първия литературно известен пътуващ българин – Бай Ганьо, задавайки въпроса „Бай Ганьо ли е първият?“, защото както „До Чикаго и назад“ е Българският пътепис, така и Бай Ганьо е Пътуващият българин – поне в обичайните представи на българина. Студията предговор обаче поставя и други, не по-малко интересни въпроси – за пътуванията и странстванията, за разбирането на думата „авантюра“ в България и по света: „Ако в съзнанието на българина авантюризмът е *плашеща лудост*, то за англосаксонца е *наслада от емоцията и приключението*“ (К.А.) И продължението, с което с радост се съгласяваме: „Можем да кажем, че авантюризмът у нас вече има основа онова социално тяло от индивиди, което е предпоставка за здравословността на нацията“.

Роман Хаджикосев търси антропологичните измерения на пътуването и пътуващия българин, не толкова чисто литературните характеристики на текстовете. Отбелязва, че много от тях имат скромни художествени достойнства, тромави са като сюжет, шаблонни като описание. Но именно тези текстове показват как се изменя българинът – приема авантюрата, пътува, защото е любопитен, търси себе си по света, постига свободата си. Във въвеждащата студия има раздел „Унищожаването на жанра“. Тя разглежда съдбата на пътеписа в периода 1945 – 1989. Логиката е: „Пътуващият човек е свободен човек“, а не може да има пътуване, когато границите буквално са оградени с бодлива тел, а в приграничните села и градове се влиза с разрешение от милицията (открит лист). Роман Хаджикосев подчертава силната идеологическа зависимост, водеща до изкривяването не само на картината на чуждата действителност, ами и на всякаква идея за правдоподобна човешка психика и реакция.

Текстовете в антологията показват превращенията на пътуващия българин. Може би най-симптоматичното (и симпатичното) от тях е появяването на „активната противоположност“ на Бай Ганьо, която Роман Хаджикосев открива в очерка „Пътуване до Норвегия и Шпицберген“: „В края на третото десетилетие българският турист вече е изградил самочувствие на базата на овладените езици, на полученото образование (много често европейско) и, не на последно място, поради повишения национален авторитет“.

Антологията „Пътуващият българин“ се чете с интерес, което е нормално за пътешественическата литература. Пътуват наши сънародници от поколението на нашите дядовци и прадедовци (прабаби). Т.е. ние откриваме не само екзотиката на чуждото място, а и достъпен ни и разбираем поглед към него. И как се променя пътуващият българин. Защото това е смисълът: да видиш, да се опиташ да разбереш, да ти е любопитно. Книгата на Роман Хаджикосев дава обилен материал за читателско съпричастие и размисъл. Корицата на книгата използва снимка от сайта „Изгубената България“. Литературата, писана от пътуващи българи, си струва да бъде намерена. Антологията на Роман Хаджикосев го показва и доказва.

Проф. д-р Стилиян Стоянов
ЮЗУ „Неофит Рилски“
Ул. Иван Михайлов“ 66
Гр. Благоевград
E-mail: stilyan@swu.bg